

MAGDALENA NAZIMEK

Możliwości udziału organizacji pozarządowych w postępowaniach sądowych i pozasądowe formy oferowanego wsparcia

AUTORKA

jest doktorantką
na Wydziale Prawa
i Administracji Uniwersytetu
Łódzkiego, prawniczką
w Stowarzyszeniu na Rzecz
Integracji Społeczeństwa
Wielokulturowego NOMADA.

SŁOWA KLUCZOWE:

organizacje pozarządowe,
postępowanie sądowe, osoba
zaufania, punkt poradniczy,
praca w terenie

DOI:

10.26368/17332265-047-3-2019-4

ABSTRAKT

Aktywny udział organizacji pozarządowych w postępowaniach sądowych jest istotnym elementem realizacji ich działań statutowych oraz realnym wsparciem dla ich beneficjentek i beneficjentów. W artykule zaprezentowano uprawnienia organizacji pozarządowych wynikające z przepisów postępowania cywilnego, karnego i sądowoadministracyjnego, ze szczególnym uwzględnieniem niedopuszczenia organizacji do udziału w toczącym się postępowaniu, roli oświadczeń składanych przez organizacje oraz sporu wokół statusu fundacji na gruncie Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. W drugiej części artykułu omówiono mniej formalny udział przedstawicieli i przedstawicieli organizacji w postępowaniu – przez instytucję osoby zaufania, a także pozasądowe formy wsparcia oferowane przez organizacje, takie jak prowadzenie stacjonarnych punktów poradniczych oraz praca w terenie w formie asystentury i streetworkingu.

Rozwój trzeciego sektora i aktywne działania organizacji pozarządowych mają ogromny wpływ na kształt społeczeństwa obywatelskiego i demokratycznego państwa prawnego. Wsparcie oferowane przez organizacje zarówno w trakcie postępowania sądowego, jak i poza nim może mieć realny wpływ na skuteczne dochodzenie swoich praw przez obywatelki i obywateli oraz cudzoziemki i cudzoziemców. W artykule skupię się na omówieniu ogólnych zasad udziału organizacji w postępowaniu cywilnym, karnym i sądowoadministracyjnym, zwracając również uwagę na możliwy nieformalny udział przedstawiciela organizacji pozarządowej w tych postępowaniach oraz na pozasądowe formy oferowanego wsparcia, takie jak prowadzenie punktu poradnictwa i praca w terenie, dzięki którym organizacje mogą nieść pomoc całościową, realną i skuteczną. Celem artykułu jest wskazanie głównych obszarów możliwej aktywności organizacji pozarządowych, których zadaniem jest wspieranie beneficjentek i beneficjentów w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym prawnej, a także działanie na rzecz ochrony praw człowieka, przeciwdziałanie dyskryminacji i wykluczeniu społecznemu czy rozwój społeczeństwa obywatelskiego.

Ze względu na moją działalność na rzecz migrantek i migrantów omawiane poniżej przykłady w dużej mierze będą dotyczyć doświadczeń podmiotów wspierających tę konkretną grupę beneficjentów.

Postępowanie cywilne

Organizacje pozarządowe w postępowaniu cywilnym w celu ochrony praw obywateli – na mocy art. 8 Kodeksu postępowania cywilnego (dalej: k.p.c.) – mogą wytoczyć powództwo lub przystąpić do wytoczonego powództwa wyłącznie w zakresie swoich zadań statutowych, za zgodą wyrażoną na piśmie przez osobę fizyczną albo przedsiębiorcę będącego osobą fizyczną i członkiem danej organizacji, wyłącznie w sprawach o: alimenty, ochronę środowiska, ochronę konsumentów, ochronę praw własności przemysłowej, ochronę równości oraz niedyskryminacji przez bezpodstawne bezpośrednie lub pośrednie różnicowanie praw i obowiązków obywateli (art. 61 k.p.c.). Zgodnie z art. 62 k.p.c. do organizacji pozarządowych wytaczających powództwa na rzecz osób fizycznych stosuje się odpowiednio przepisy o prokuratorze wytaczającym powództwo na rzecz oznaczonej osoby, z wyjątkiem dotyczącym prawomocnych rozstrzygnięć w sprawach o roszczenia majątkowe, o którym mowa w art. 58 zdanie drugie Kodeksu postępowania cywilnego. W wypadku zaś przystąpienia organizacji do strony w toczącym się już postępowaniu stosuje się odpowiednio przepisy o interwencji ubocznej, do której nie mają odpowiedniego zastosowania przepisy o współuczestnictwie jednolitym. Swoje wstąpienie do sprawy organizacja powinna zgłosić w piśmie, w którym zostanie przedstawiony jej interes prawny i będzie wskazana strona, do której organizacja przystępuje (art. 77 par. 1 k.p.c.).

Każda ze stron może zgłosić opozycję przeciwko przystąpieniu organizacji do sprawy, sąd jednak oddala ją, jeśli organizacja uprawdopodobni, że ma w tym interes prawny. W doktrynie istnieje spór co do tego, czy w wypadku uwzględnienia opozycji organizacja, której odmówiono możliwości przystąpienia do sprawy, ma prawo do wniesienia zażalenia na to postanowienie. Zdaniem między innymi Marka Sychowicza (2016), „konsekwencją stwierdzenia, że wstąpienie do postępowania zgłosiła organizacja nieuprawniona, powinno być wydanie postanowienia o niedopuszczeniu jej do udziału w sprawie. Na postanowienie takie przysługuje zażalenie na podstawie zastosowanego w drodze analogii art. 394 § 1 pkt 3 k.p.c.”. Przepis ten stanowi o przysługującym zażaleniu do sądu drugiej instancji na postanowienia sądu pierwszej instancji kończące postępowanie oraz na inne wskazane postanowienia, w tym niedopuszczenie interwenienta do udziału w sprawie wskutek uwzględnienia opozycji, co stosuje się również do organizacji pozarządowych. Odmienne zdanie prezentuje między innymi Teresa Misiuk (1972), zauważając, że organizacjom nie przysługuje prawo do zaskarżenia tego postanowienia, ponieważ art. 394

par. 1 pkt 3 k.p.c. nie wskazuje wprost, w ramach zamkniętego katalogu, postanowienia o niedopuszczeniu organizacji pozarządowej do udziału w sprawie. Biorąc jednak pod uwagę art. 62 par. 2 k.p.c., regulujący stosowanie odpowiednio przepisów o interwencji ubocznej do organizacji pozarządowej przystępującej do strony, i brak literalnego wyłączenia w art. 394 par. 1 pkt 3 k.p.c., należy przyjąć prawo do zaskarżenia postanowienia o niedopuszczeniu organizacji do udziału w sprawie. Warto podkreślić, że organizacjom, które nie uczestniczą w sprawie, zgodnie z art. 63 k.p.c. przysługuje prawo do przedstawienia sądowi istotnego dla sprawy poglądu wyrażonego w uchwale lub w oświadczeniu jej należycie umocowanych organów, co powszechnie jest znane jako opinia przyjaciela sądu (*amicus curiae*). Instytucja ta jest bardzo popularna w różnych postępowaniach, również przed Trybunałem Konstytucyjnym (zob. Brzuszcak, Ferenc 2014) czy Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (Pyć, Zajadło-Węglarz 2014).

Interesującą ilustrację problematyki dotyczącej niedopuszczenia organizacji do udziału w toczącym się postępowaniu cywilnym mogą być postanowienia w sprawie z powództwa gminy, dotyczące opróżnienia, opuszczenia i wydania nieruchomości gruntowych, przeciwko kilkunastu przedstawicielom społeczności Romów pochodzących z Rumunii. W lutym 2014 roku organizacja pozarządowa złożyła oświadczenie o wstąpieniu do sprawy, powołując się na art. 61 par. 2 w związku z art. 61 par. 1 pkt 5 k.p.c., na podstawie którego może ona przystąpić do toczącego się postępowania w sprawach o ochronę równości oraz niedyskryminacji przez bezpodstawne bezpośrednio lub pośrednio zróżnicowanie praw i obowiązków obywateli. Nastąpiło to wówczas, gdy w trakcie postępowania pozwani nie mieli między innymi możliwości skorzystania z tłumacza romani, który jest ich pierwszym językiem. W piśmie, o którym mowa, zwrócono uwagę na dyskryminację strony pozwanej przez marginalizację jej praw oraz odmówienie koniecznej pomocy przez instytucje miejskie, co było spowodowane brakiem zrozumienia sytuacji kulturowo-społecznej oraz wynikających z tego różnic, problemów i interesów mniejszości rumuńskiej pochodzenia romskiego w Polsce. Sąd pierwszej instancji wskazał, że toczące się postępowanie nie jest sprawą o ochronę równości, a uznanie go za wyraz dyskryminacji pozwanych jako członków mniejszości etnicznej i kulturowej jest zbyt daleko idące (postanowienie Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Fabrycznej we Wrocławiu z 21 lutego 2014 roku). Z uwagi na wspomniany spór w doktrynie, dotyczący możliwości zaskarżenia tego postanowienia, sąd pouczył o możliwości wniesienia zażalenia, co uczynił pełnomocnik organizacji. W zażaleniu powołano się na fakt pominięcia przez sąd pierwszej instancji możliwości pośredniego oddziaływania wytoczonego powództwa na prawa i obowiązki pozwanych w wymiarze działań dyskryminujących. Sąd drugiej instancji nie uwzględnił jednak zażalenia, podtrzymując argumenta-

cję sądu pierwszej instancji (postanowienie Sądu Okręgowego we Wrocławiu z 25 września 2014 roku).

Dnia 22 lipca 2015 roku została zlikwidowana inna osada romska. Romowie nie wiedzieli o planowanym wyburzeniu ich domów, utracili miejsce zamieszkania i należące do nich rzeczy, które zostały zabrane lub wywiezione na wysypisko śmieci. Na początku 2016 roku została w tej sprawie złożona skarga do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu (Caldarar i inni przeciwko Polsce, skarga nr 6142/16) przy wsparciu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Sytuacja ta w istocie ukazuje, że w sprawach dotyczących osad społeczności romskiej w Polsce uzasadnione może być podejrzenie działań dyskryminujących, których dopatrzyła się organizacja mająca wieloletnie doświadczenie w pracy z tą społecznością, a których nie zauważyły sądy pierwszej i drugiej instancji.

Postępowanie karne

Kodeks postępowania karnego (dalej: k.p.k.) – w przeciwieństwie do k.p.c. – posługuje się pojęciem organizacji społecznej, a nie organizacji pozarządowej, ale na gruncie tych dwóch aktów normatywnych terminy te, w mojej opinii, mogą być interpretowane synonimicznie. Organizacja może wziąć udział w toczącym się postępowaniu karnym, jeśli zachodzi potrzeba ochrony interesu społecznego lub interesu indywidualnego, objętego zadaniami statutowymi tej organizacji, szczególnie ochrony wolności i praw człowieka – zakres przedmiotowy jest więc tutaj dużo szerszy niż w postępowaniu cywilnym. Zgłoszenie takie powinno nastąpić do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego, a w doktrynie przeważa pogląd, że termin ten jest terminem prekluzyjnym (Szołucha 2017). Według art. 90 par. 2 k.p.k. w zgłoszeniu organizacja społeczna wskazuje przedstawiciela, który ma ją reprezentować, i interes społeczny lub indywidualny objęty zadaniami statutowymi tej organizacji, a na jej udział w postępowaniu przynajmniej jedna ze stron musi wyrazić zgodę. Decyzja sądu w przedmiocie dopuszczenia przedstawiciela organizacji społecznej powinna zapaść w formie postanowienia (art. 93 par. 1 k.p.k.), które jednak nie podlega zaskarżeniu (art. 459 k.p.k.).

Przedstawiciel organizacji, która została dopuszczona do udziału w postępowaniu sądowym, może uczestniczyć w rozprawie, wypowiadać się i składać oświadczenia na piśmie (art. 91 k.p.k.). Oświadczenia te mogą być różne w zależności od typu i przedmiotu sprawy, a ich rola w postępowaniu bywa bardzo istotna. W postępowaniu o znieważenie i stosowanie przemocy z powodu przynależności narodowej i rasowej zgłosiła swój udział organizacja wspierająca osoby pokrzywdzone przestępstwami z nienawiści, które są uregulowane w art. 119, art. 256 i art. 257 Kodeksu karnego. Przestępstwa te opierają się na motywacji sprawcy, który dokonuje danego czynu z powodu przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej osoby poszkodowa-

nej lub z powodu jej bezwyznaniowości. W postępowaniach dotyczących tej kategorii przestępstw niezwykle ważne jest zatem udowodnienie motywacji sprawcy, co może być dokonane przez na przykład wykazanie, z jakimi poglądami utożsamia się sprawca. Udowodnienie motywacji sprawcy jest bardzo trudne, bez tego elementu jednak czyn może nie zostać zakwalifikowany jako przestępstwo z nienawiści. W piśmie złożonym na podstawie art. 91 k.p.k. przedstawicielka stowarzyszenia biorącego udział w sprawie dokonała dogłębnej analizy profilu sprawcy na portalu społecznościowym. Zwrócono sądowi uwagę na między innymi obserwowane przez sprawcę strony na tym portalu („Anty-multi-kulti”, „Stop Multikulturalizmowi”) oraz zdjęcia, w których sprawca ubrany jest w koszulki z symbolami *white pride* i *white power* (hasła używane przez ruch uznający supremację białej rasy, uważający białą rasę za wyższą od ludów należących do innych ras i mniejszości). Tego typu przykłady mogą uwiarygodnić motywację sprawcy, która została przedstawiona przez poszkodowanych podczas przesłuchania. Organizacja społeczna, mająca wieloletnie doświadczenie w przeciwdziałaniu ksenofobii i rasizmowi w Polsce, ma możliwość zwrócenia uwagi na elementy, które mogą wskazywać motywację sprawcy, a które zdarza się pominąć sądowi czy prokuraturze. W opisaney wyżej sprawie sprawcy czynu zostali skazani (wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z 20 lutego 2015 roku), a sąd powołał się między innymi na argumenty wskazane w piśmie organizacji. Pokazuje to zatem, że obok ochrony interesu społecznego, który jest celem przystąpienia organizacji do postępowania, jej udział może być również przydatnym źródłem wiedzy i doświadczenia dla organu orzekającego.

Postępowanie sądowoadministracyjne

Na podstawie art. 9 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (dalej: p.p.s.a.) organizacja społeczna – w zakresie swojej działalności statutowej – może brać udział w postępowaniu, mając status skarżącego (art. 50 par. 1 p.p.s.a.) lub uczestnika postępowania (art. 33 par. 2 p.p.s.a.). Organizacja jest uprawniona do wniesienia skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego wówczas, gdy ma w tym interes prawny lub gdy sprawa dotyczy interesów prawnych innych osób, a na etapie postępowania administracyjnego w tej sprawie przysługiwał jej status podmiotu na prawach strony (Drachal, Jagielski, Cherka 2017). Jako uczestnik postępowania organizacja może do niego przystąpić, jeśli dotyczy to jej interesu prawnego, niezależnie od tego, czy brała udział w toczącym się uprzednio postępowaniu administracyjnym (oczywiście jeśli nie wniosła uprzednio skargi), albo gdy postępowanie dotyczy interesu prawnego innych osób, a sprawa mieści się w zakresie jej statutowej działalności. Na postanowienie o odmowie dopuszczenia do udziału w sprawie przysługuje zażalenie, co wprost reguluje art. 33 par. 2 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi.

W doktrynie i orzecznictwie istniały liczne kontrowersje dotyczące legitymowania się przez fundację statusem organizacji społecznej na podstawie p.p.s.a. z uwagi na interpretację art. 5 par. 2 pkt 5 Kodeksu postępowania administracyjnego, zgodnie z którą organizacją społeczną jest organizacja obywatelska, która ma charakter korporacyjny (Naczelny Sąd Administracyjny w postanowieniu z 12 stycznia 1993 roku; Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z 22 października 2004 roku). Obecnie przeważa jednak pogląd ugruntowany przez uchwałę składu siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 12 grudnia 2005 roku, która pozwoliła fundacji zgłosić swój udział w postępowaniu sądowym w charakterze uczestnika postępowania w sprawie dotyczącej interesu prawnego innej osoby. Przedmiotem postępowania był udział Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w sprawie ze skargi na decyzję Rady do spraw Uchodźców o odmowie nadania skarżącej statusu uchodźcy w Polsce i wyrażeniu zgody na pobyt tolerowany. Fundacja powołała się na art. 12 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, który gwarantuje wolność organizowania się społeczeństwa w różnych formach, w tym także w formie fundacji. Sąd stwierdził z kolei, że „sposób tworzenia fundacji, cele ich działania, ale także włączanie się obywateli do działalności fundacji, jednoznacznie wskazują, że fundacje mogą być formą samoorganizowania się obywateli w celu realizacji celów społecznych” i mogą brać udział w postępowaniach sądowoadministracyjnych.

Osoba zaufania

Jeśli organizacja pozarządowa z różnych przyczyn nie przystąpiła lub nie może przystąpić do sprawy, ale uzna, że strona potrzebuje wsparcia podczas toczącego się postępowania, może skorzystać z instytucji osoby zaufania, która pozwoli jej przedstawicielkom i przedstawicielom na mniej formalny udział w postępowaniu. Jak wskazuje art. 154 par. 1 k.p.c., podczas posiedzenia odbywającego się przy drzwiach zamkniętych oprócz wskazanych uczestników postępowania sądowego na sali mogą być obecne również tak zwane osoby zaufania (po dwie z każdej strony). *A contrario* oznacza to oczywiście, że podczas rozpraw jawnych obecność takich osób jest również możliwa. Analogicznie sytuację reguluje art. 97 p.p.s.a. w postępowaniu sądowoadministracyjnym. Z kolei w postępowaniu karnym zgodnie z art. 361 par. 1 k.p.k. w razie wyłączenia jawności mogą być obecne na rozprawie – oprócz osób biorących udział w postępowaniu – po dwie osoby wskazane przez oskarżyciela publicznego, posiłkowego, prywatnego i oskarżonego, a w wypadku kilku oskarżycieli lub oskarżonych – po jednej osobie. Z prawa tego nie można skorzystać, jeśli zachodzi obawa ujawnienia informacji niejawnych o klauzuli tajności „tajne” lub „ściśle tajne”. Na posiedzeniach jawnych przedstawiciele organizacji mogą być obecni również w charakterze publiczności w celu monitorowania przebiegu postępowania. Organizacją skupioną na takiej działalności jest między

innymi Fundacja Court Watch Polska, której wolontariusze w ciągu siedmiu lat zebrali 36 538 obserwacji rozpraw (Pilitowski, Burdziej 2018, s. 11), na podstawie których są tworzone raporty wciąż wskazujące wiele nieprawidłowości występujących podczas licznych postępowań.

W sytuacji, gdy strona nie ma profesjonalnego pełnomocnika, obecność przedstawicielki lub przedstawiciela organizacji, którzy mają wiedzę i doświadczenie związane z danym postępowaniem, może stanowić ogromne wsparcie. Ma to szczególne znaczenie w sprawach z zakresu prawa rodzinnego, zwłaszcza dotyczących władzy rodzicielskiej i kontaktów rodziców z dzieckiem, a także w sprawach karnych, w wypadku wszystkich przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, wolności, w tym seksualnej, czy przestępstw z nienawiści, w których postępowanie sądowe może być trudne dla strony pod względem emocjonalnym, szczególnie gdy wiąże się ze spotkaniem na sali rozpraw sprawcy przestępstwa, co może być dla osoby pokrzywdzonej traumatycznym przeżyciem, często związanym z wtórną wiktymizacją.

Punkty poradnictwa

Niezwykle istotną formą wsparcia na etapie przedsądowym, jakie mogą zaoferować organizacje pozarządowe, są niewątpliwie sprawnie działające punkty poradnictwa prawnego, oferujące wszechstronne wsparcie, realnie odpowiadające na potrzeby klientek i klientów. Bez punktów poradnictwa udzielających wyczerpujących informacji na temat stanu prawnego, przysługujących uprawnień i ciążących obowiązków, w których jest możliwe uzyskanie zredagowanego pisma procesowego, a także wsparcia na różnych etapach sprawy, szansa na skuteczne dochodzenie praw, szczególnie przez osoby niebędące w stanie opłacić profesjonalnej pomocy prawnej, drastycznie się zmniejsza. Od stycznia 2019 roku poszerzono system nieodpłatnej pomocy prawnej, dzięki czemu jest możliwe udzielenie pomocy danej osobie niezależnie od między innymi ścisłego kryterium dochodowego. W systemie tym wciąż jednak występują pewne ograniczenia, na przykład brak możliwości sporządzenia projektu pisma procesowego w toczącym się postępowaniu przygotowawczym, sądowym i sądownoadministracyjnym (art. 3 ust. 1 pkt 3 Ustawy o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej), które mogą uniemożliwić pełne wsparcie klientki lub klienta. Atutem prowadzenia punktów poradnictwa przez organizacje pozarządowe jest to, że najczęściej obejmują pomocą konkretne grupy społeczne lub zajmują się określonymi problemami społecznymi, dzięki czemu osoby świadczące w nich pomoc są lepiej przygotowane merytorycznie w zakresie swojej wąskiej specjalizacji w porównaniu z punktami oferującymi ogólne poradnictwo. Jeśli organizacje prowadzą punkty poradnictwa poza systemem nieodpłatnej pomocy prawnej, mogą wspierać osobę poszukującą pomocy na wszelkich etapach postępowania, a także mają możliwość poszerzenia swojej działalności o pracę w terenie.

Praca w terenie

Udział organizacji w postępowaniu sądowym, korzystanie z instytucji osoby zaufania oraz stacjonarne punkty poradnictwa zapewniają, jak się wydaje, ogromną przestrzeń do realizacji zadań i osiągania celów statutowych przez organizacje pozarządowe. Istnieje jednak jeszcze jeden element, dzięki któremu wsparcie organizacji oferowane potencjalnym beneficjentkom i beneficjentom staje się kompletne – praca w terenie. Działania przedstawicielek i przedstawicieli organizacji w terenie mogą przybierać różne formy, w tym miejscu pragnę zwrócić uwagę na dwie z nich: asystenturę i streetworking.

W niektórych sytuacjach wsparcie oferowane w stacjonarnym punkcie poradniczym może być niewystarczające, na przykład ze względu na bariery komunikacyjne (językowe i kulturowe) czy problemy natury medycznej (psychicznej lub fizycznej). Wówczas wsparcie klienta poza biurem organizacji – w takim miejscu jak urząd, szkoła, uniwersytet, miejski ośrodek pomocy społecznej czy komisariat policji – może być jedynym sposobem na realną i skuteczną pomoc. Asystentura to całościowe działanie polegające na towarzyszeniu w ramach profesjonalnej relacji (Dunajska, Dunajska, Klein 2011) w celu świadczenia wsparcia osobie, która go potrzebuje. Najczęściej termin ten pojawia się w związku z pracą asystenta rodzinnego przydzielanego rodzinie, dla której pozostałe oferowane formy wsparcia okazały się niewystarczające. Bywa niekiedy i tak, że instytucja przypisana działalności z zakresu pomocy społecznej może być skutecznym narzędziem w wielu działaniach z zakresu zadań pożytku publicznego. Interesującym przykładem korzyści płynących z asysty może być wsparcie osób poszkodowanych przemocą motywowaną uprzedzeniami podczas zgłaszania takiego zdarzenia na policji. Według badań Biura Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka przy Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (<https://www.rpo.gov.pl>) jedynie 5% przestępstw motywowanych uprzedzeniami jest zgłaszanych policji. Powodem takiego stanu może być na przykład brak zaufania do służb publicznych. Dzięki zaoferowanej asyście przedstawicielki lub przedstawiciela organizacji z doświadczeniem w pracy z poszkodowanymi tego typu przestępstwami osoba pokrzywdzona może stać się bardziej skłonna do zgłoszenia danego incydentu, a w wypadku ewentualnego postępowania sądowego asystentura może być kontynuowana i poszerzona o udział organizacji w tym postępowaniu. Należy jednocześnie podkreślić, że na takiej asystenturze korzystają równie często beneficjentki i beneficjenci organizacji, co pracownice i pracownicy socjalni, urzędniczek i urzędnicy czy funkcjonariuszki i funkcjonariusze policji.

Zdarzają się jednak sytuacje, gdy osoby, do których jest skierowana oferta konkretnej organizacji pozarządowej, nie skorzystają z jej wsparcia. W zależności od tego, z jaką grupą docelową mamy do czynienia, powody tego mogą być różne, ale najczęściej są one związane z nieznanomością przysługujących jednostce praw, brakiem zaufania do instytucji publicznych, przykrymi do-

świadczeniami, obawą przed negatywnymi konsekwencjami lub wskazanymi wcześniej barierami komunikacyjnymi i natury medycznej. Wówczas skutecznym sposobem docierania¹ do potencjalnych beneficjentek i beneficjentów organizacji – w wypadku realizowania większości zadań z zakresu działalności pożytku publicznego – może być metoda *streetworkingu*. Według Macieja Dębskiego (<http://www.ab.org.pl/e-przewodnik>) jest to metoda „mająca prowadzić do nawiązania współpracy z osobą potrzebującą pomocy, zbudowania z nią pozytywnej relacji w celu wzbudzenia zaufania, w konsekwencji prowadząc do rozwiązywania konkretnych problemów i spełnienia jasno zdefiniowanych potrzeb”. *Streetworking* jest najczęściej związany z pracą z osobami doświadczającymi bezdomności, metoda ta może być jednak stosowana w odniesieniu do wielu innych grup, takich jak osoby w trudnej sytuacji życiowej, osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, cudzoziemcy narażeni na przemoc motywowaną uprzedzeniami (zob. Starnawski, Pawlik 2012, s. 135), osoby niepełnosprawne i w wieku emerytalnym. Specyficzną odmianą *streetworkingu* jest praca w społeczności (*community working*), polegająca na prowadzeniu działań z określoną społecznością, na przykład migrancką, które pozwalają określać realne potrzeby i problemy tej grupy oraz adekwatnie na nie odpowiadać.

Opisane metody pracy są, jak się wydaje, wciąż niestandardowymi praktykami organizacji pozarządowych, bardziej zaś powszechnymi w pracy instytucji pomocowych i pracowników społecznych. W działalności organizacji pozarządowych są one przypisane jedynie podmiotom pracującym z konkretną grupą docelową – na przykład metoda *streetworkingu* jest najczęściej stosowana w pracy z osobami doświadczającymi bezdomności. Korzyści płynące z pracy w terenie mogą być jednak równie duże w relacjach z innymi grupami beneficjentów działań organizacji pozarządowych. Warto zatem podkreślić wagę tego rodzaju działalności, dzięki której osoba potrzebująca wsparcia zyskuje większą szansę na rozeznanie się w swojej sytuacji i uzyskanie wsparcia od przedstawicieli organizacji, nierzadko dzięki temu może również zawalczyć o swoje prawa.

Omówione formy wsparcia sądowego i pozasądowego oferowanego przez organizacje pozarządowe mogą potencjalnie odgrywać rolę wspierającą, doradczą lub monitorującą. Roli wspierającej organizacja może się podjąć, biorąc udział w postępowaniu sądowym lub pracując w terenie w formie asystentury, kiedy beneficjent otrzymuje bezpośrednie wsparcie podczas konkretnych czynności. Rola doradcza jest najbardziej widoczna w prowadzeniu punktów poradniczych, ale również przejawia się we wspomnianej opinii przyjaciela sądu.

¹ Tak zwane metody *outreach* polegają na docieraniu do osób potrzebujących pomocy – wychodzeniu poza siedzibę danej organizacji lub instytucji do miejsca przebywania odbiorców wsparcia.

Rola monitorująca dotyczy najczęściej postępowań sądowych, ale niekiedy występuje również podczas pracy w terenie w formie streetworkingu czy pracy ze społecznością, kiedy personel organizacji rozeznaje się w potrzebach beneficjentów, którzy sami nie zwrócili się do organizacji po pomoc.

Obecnie wiele organizacji oferuje bardzo szeroki zakres całłościowego wsparcia, podejmując się wielu wymienionych wyżej ról, nie jest ono jednak wystarczająco efektywne z uwagi na inne problemy, z jakimi borykają się te organizacje. Według badań przeprowadzonych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor aż 70% organizacji dostrzega trudności w zdobywaniu funduszy lub sprzętu, a 47% ma problem z wypaleniem liderów (Charycka, Gumkowska 2019, s. 17). Organizacja pozarządowa pozbawiona stabilnych funduszy, które zapewniają ciągłość działań i pewność zatrudnienia stałych pracowników, nie ma możliwości skupienia się na tworzeniu oferty wsparcia lepiej dopasowanej do potrzeb beneficjentek i beneficjentów, ponieważ zmagają się z brakiem zasobów lub po prostu walczy o przetrwanie, co deklaruje 19% organizacji biorących udział w badaniu (*ibidem*, s. 69). Organizacje pozarządowe mają prawnie zapewnioną możliwość udziału w postępowaniach sądowych, mogą również na wiele sposobów udzielać pozasądowego wsparcia swoim beneficjentom, ale bez stabilnych środków finansowych i stałych, doświadczonych zespołów wykorzystanie tego potencjału nie będzie możliwe.

Zakres możliwości aktywnego udziału organizacji pozarządowych w postępowaniach sądowych jest bardzo szeroki. Jak się wydaje, jedyne większe ograniczenia spotykamy w postępowaniu cywilnym – ze względu na narzucone przez ustawodawcę rodzaje spraw, w jakich organizacja może zainicjować postępowanie lub przystąpić do toczącego się postępowania. Takim ograniczeniem może być również niedopuszczenie organizacji do udziału w sprawie. Udział doświadczonej organizacji w postępowaniu, którego celem jest ochrona interesu innych osób, w zakresie, w którym dana organizacja się specjalizuje, może stanowić nieocenione wsparcie dla strony i niejednokrotnie wpłynąć na orzecznictwo. Nie można jednak zapomnieć o pozasądowych formach oferowanego wsparcia, bez których często etap sądowy nie będzie możliwy. Prowadzenie przez organizację pozarządową punktu poradnictwa oraz praca w terenie umożliwiają niejednokrotnie dotarcie do najbardziej potrzebujących pomocy osób, a dzięki tak całłościowej ofercie wsparcia jest ono realne i możliwie najbardziej skuteczne.

BIBLIOGRAFIA

- Brzuszczyk, Przemysła, Ferenc, Kamila. 2014. Udział organizacji pozarządowych w postępowaniu przed TK. *Studenckie Zeszyty Naukowe*, 24 (doi: 10.17951/szn.2014.17.24.61).
- Charycka, Beata, Gumkowska, Marta. 2019. *Kondycja organizacji pozarządowych 2018*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor.

- Dunajska, Anna, Dunajska, Daria, Klein, Beata. 2011. *Asystentura w pomocy społecznej. Poradnik dla pracowników socjalnych*. Warszawa: Verlag Dashofer.
- Drachal, Janusz, Jagielski, Jacek, Cherka, Maksymilian. 2019. *Komentarz do art. 9 p.p.s.a.*, [w:] Roman Hauser, Marek Wierzbowski (red.), *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.
- Misiuk, Teresa. 1972. *Udział organizacji społecznych w ochronie praw obywateli w sądowym postępowaniu cywilnym*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Pilitowski, Bartosz, Burdziej, Stanisław. 2018. *Obywatelski Monitoring Sądów 2017/2018*. Toruń: Fundacja Court Watch Polska.
- Pyć, Dorota, Zajadło-Węglarz, Paulina. 2014. Organizacja pozarządowa jako *amicus curiae* przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka. *Przegląd Naukowy Disputatio*, 18: 87–201.
- Starnawski, Marcin, Pawlik, Katarzyna, 2012. *Masz problem? Przemoc motywowana nienawiścią we Wrocławiu*. Wrocław: Stowarzyszenie na Rzecz Integracji Społeczeństwa Wielokulturowego NOMADA.
- Sychowicz, Marek. 2016. *Komentarz do art. 61 k.p.c.*, [w:] Andrzej Marciniak, Kazimierz Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*. T. 1: *Komentarz do art. 1–366*. Warszawa: C.H. Beck.
- Szołucha, Sławomir. 2019. *Komentarz do art. 90 k.p.k.*, [w:] Jerzy Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.

AKTY PRAWNE I DOKUMENTY

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483).
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 roku – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. 1960 Nr 30, poz. 168, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 1964 Nr 43, poz. 296, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 1997 Nr 89, poz. 555, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 roku Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. 2002 Nr 153, poz. 1270, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2003 Nr 96, poz. 873, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 roku o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz.U. z 2015 r. poz. 1255, z późn. zm.).

ORZECZNICTWO

- Postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 12 stycznia 1993 roku (I SA 1762/92).
- Postanowienie Sądu Okręgowego we Wrocławiu Wydział II Cywilny Odwoławczy z dnia 25 września 2014 roku (II Cz 1324/14).
- Postanowienie Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Fabrycznej we Wrocławiu I Wydział Cywilny z dnia 21 lutego 2014 roku (I C 456/13).
- Uchwała składu siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 12 grudnia 2005 roku (II OPS 4/05).
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 22 października 2004 roku (OSK 731/04).
- Wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu III Wydział Karny z dnia 20 lutego 2015 roku (III K 352/14)

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- <http://www.ab.org.pl/e-przewodnik/index.html> [dostęp: 22 lipca 2019 roku]
- <http://www.hfhr.pl/etpc-zakomunikowal-polskiemu-rzadowi-skargi-romow-na-wyburzenie-ich-domow-we-wroclawiu> [dostęp: 22 lipca 2019 roku]
- <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/jedynie-5-przestepstw-motywowanych-nienawiscia-jest-zgłaszanych-na-policje-badania-rpo-i-odihrobwe> [dostęp: 22 lipca 2019 roku]